

FILOSOFIA

1. Presentació

La matèria de filosofia promou en l'alumnat la seua capacitat de pensar, comprendre, reflexionar i argumentar i posa al seu abast les eines necessàries tant teòriques com pràctiques. A més, l'anàlisi filosòfica va més enllà del camp concret d'estudi de la resta de matèries, plantejant una reflexió global sobre què és l'ésser humà, el coneixement, la conducta adequada i la vida social i política i desplega, d'aqueixa manera, la seua capacitat de transformació i canvi tant individual com social.

Aquesta matèria acostia l'alumnat als temes de la filosofia que li són més pròxims, a l'ús dels conceptes específics d'aquesta i a les teories que han donat diferents respostes. A més d'això, promou la reflexió sobre els continguts que planteja no sols des d'una perspectiva teòrica sinó també des de la seua pròpia experiència. La filosofia permet l'alumnat analitzar de manera crítica la tradició i les seues idees preconcebudes sobre la realitat i, en conseqüència, alliberar-se de prejudicis i idees dominants majoritàriament acceptades.

La millora dels processos de pensament i l'adquisició d'una mirada crítica que permeta analitzar la realitat i actuar de manera responsable i compromesa són dos dels objectius fonamentals de la filosofia, en particular, i de l'educació, en general. Aquests objectius requereixen l'adquisició d'altres destreses necessàries per a la seua consecució. Aprendre a pensar passa per utilitzar de manera precisa els conceptes i els arguments. Aqueixa capacitat discursiva d'enfrontar-se mentalment a un problema per a entendre'l en profunditat i arribar a solucions és una habilitat que s'aprén i que suposa la capacitat d'identificar premisses, fer inferències correctes a partir d'aquestes, aportar raons consistents i arguments ben fundats, entre altres. Pensar de manera crítica és clau per a enfrontar-se als complexos desafiaments que el món actual planteja i per a construir un projecte de vida personal, acadèmic i professional satisfactori.

L'exercici d'aquestes capacitats, a través del plantejament dels desafiaments que els Objectius de Desenvolupament Sostenible recullen, contribueix a educar una ciutadania empoderada i lliure que pugua prendre decisions raonades i justes i que es comprometa amb la millora de la societat i la defensa del bé comú. El treball dels desafiaments, a partir de problemes actuals i des d'un plantejament pràctic i empíric, permet el desenvolupament de les habilitats cognitives i discursives necessàries per a l'anàlisi crítica i suposa acostar-se a l'experiència del treball filosòfic.

L'altra cara d'aquest plantejament implica la capacitat de defensar el propi punt de vista i de plantejar objeccions i alternatives que la societat suposa a tota persona adulta. Igual que succeeix amb el raonament, la capacitat de defensar de manera oral o escrita una postura determinada també s'aprén. El diàleg ha sigut, al llarg de la història, l'eina fonamental de l'exercici polític en la democràcia. No obstant això, la lògica del discurs s'aprén en els conflictes més pròxims, investigant causes, analitzant arguments, aprenent formes d'inferència correctes, desentranant paranys del discurs, identificant fal·làcies i aportant raons consistents. L'entorn escolar, a través dels conflictes de la convivència diària, el de les amistats i el familiar, així com la publicitat, les notícies o els espais virtuals, es presenten com a marcs privilegiats per a iniciar la reflexió que porte a l'anàlisi dels problemes globals que ens porten als desafiaments per al segle XXI.

L'aprenentatge de l'oralitat del discurs planteja, a més, altres beneficis, atés que l'alumnat es trobarà al llarg de la vida en situacions per a les quals la comunicació oral suposa una eina fonamental: per a arribar a acords en el treball en equip, per a justificar decisions o accions, per

a gestionar emocions i conflictes, per a enfrontar-se amb garanties a entrevistes de treball, entre altres.

No obstant això, el coneixement i maneig de les estratègies discursives no justifica la defensa de qualsevol postura enfront d'un dilema o conflicte de valors. La competència comunicativa no pot separar-se de la responsabilitat moral de l'ús dels arguments i les conseqüències que aquests generen. No es tracta d'educar oradores i oradors brillants, sinó persones morals, connectades amb el seu temps, vinculades amb les necessitats del seu entorn i capaces d'argumentar i defensar el seu plantejament enfront de manipulacions o ingerències. Aqueixa exigència de compromís i responsabilitat planteja, al seu torn, la necessitat de diferenciar entre allò que és vertader i el que es presenta com a versemblant.

Cal destacar que es tracta d'una matèria amb un caràcter eminentment pràctic que ha de convertir la classe en un laboratori d'idees i de discussions viu i actiu. Es tracta de plantejar problemes reals o situacions problemàtiques que guien la investigació i el debat. L'alumnat aprèn a desenvolupar estratègies de raonament, adquirir coneixement de la matèria en situacions reals i a desenvolupar habilitats cognitives, com l'anàlisi, l'argumentació o la resolució de problemes i habilitats de caràcter interpersonal i social, com ara la comunicació i la cooperació. Des d'aquesta perspectiva s'han seleccionat els sabers bàsics necessaris per a desenvolupar les competències.

Els sabers que es proposen com a bàsics en la present matèria recullen, de manera genèrica, alguna de les grans preguntes de les quals s'ocupa la Filosofia, i inclouen, també, els plantejaments dels desafiaments per al segle XXI que es desprenen dels Objectius de Desenvolupament Sostenible però plantejats en forma de dilema. La intenció és mostrar que en la reflexió i debat d'aqueixos problemes s'ha d'adoptar una postura moral i prendre partit implicant-se en la millora global perquè el contrari suposa la desaparició, a vegades definitiva, d'algunes de les característiques que configuren la nostra humanitat o la mera possibilitat d'existir.

Aquesta matèria guarda una estreta relació amb la matèria d'Educació en Valors Cívics i Ètics. Ambdues persegueixen l'exercici actiu i responsable de la ciutadania a través del desenvolupament de l'autonomia moral i la personalitat de l'alumnat. Al seu torn, les dues matèries incideixen en la necessitat d'analitzar de manera crítica els problemes que la realitat planteja i adoptar una posició fonamentada respecte d'aquests.

Finalment, és important assenyalar que l'estreta relació que guarden tots els desafiaments marca la impossibilitat d'afrontar-los únicament de manera individual. La tasca del desenvolupament sostenible és una tasca que concerneix la humanitat i que transcendeix l'espai individual tant en la reflexió com en les solucions que puguen aportar-se. De la comprensió de la realitat i els seus condicionaments es desprenen implicacions morals que resulten ja per complet indefugibles. D'aquesta manera, les preocupacions individuals característiques de l'adolescència es connecten de manera inevitable amb les globals i allò que promou una millora individual té, també, conseqüències en el bé comú a través del compromís social i la participació democràtica.

2. Competències específiques

2.1. Competència específica 1

Analitzar problemes quotidians des d'una perspectiva filosòfica i amb una mirada crítica, constructiva i èticament compromesa.

2.1.1. Descripció de la competència 1

L'alumnat d'aquesta etapa és ja plenament conscient de les dificultats i conflictes que la convivència planteja a tots els nivells. Molts dels problemes més habituals del seu dia a dia estan relacionats de manera directa amb els desafiaments que plantegen els Objectius de

Desenvolupament Sostenible. En un moment en què l'alumnat està començant a definir el seu projecte de vida, personal, social i professional, la complexitat dels problemes als quals s'enfronta resulta cada vegada major. No obstant això, el trànsit que viu de la infància a l'edat adulta, el dota d'una disposició privilegiada per a posar en qüestió i revisar tot allò que es presenta com a problemàtic.

Aquesta matèria posa a l'abast de l'alumnat les eines que li permeten analitzar en profunditat totes aqueixes inquietuds característiques a les quals s'enfronta a l'hora de definir i situar el seu lloc en el món: el sentit d'existir; el contingut de la vida; la incertesa del futur; la definició de la pròpia identitat; la consistència de les relacions; la sexualitat...; entre altres. Totes aquestes preocupacions es presenten en forma de dilemes o conflictes de valors que qüestionen el fonament del que sempre s'ha assumit com a normalitat i de les decisions que es prenguen a partir de llavors. Un abordatge filosòfic d'aquestes qüestions permet una reflexió pausada, clau per al desenvolupament d'una mirada crítica i constructiva. La reflexió filosòfica sobre els problemes que el concerneixen mostra, a més, la necessitat indefugible de prendre partit des d'una perspectiva moral per a poder aportar solucions creatives i comprometre's amb idees i projectes transformadors de la realitat. Cap dels desafiaments relacionats amb les inquietuds pròpies de l'alumnat es pot enfrontar únicament de manera individual. Tots aquests impliquen una estreta relació entre el desenvolupament personal i el bé comú.

El treball sobre les pròpies preocupacions, l'anàlisi filosòfica d'aquestes i la comprensió de la seua íntima interrelació facilita que l'alumnat construisca una visió del món pròpia, no arbitrària, crítica i creativa i afavoreix que es relacione amb el món d'una manera ètica.

2.2. Competència específica 2

Identificar i diferenciar les premisses, estratègies argumentatives i conclusions de textos o discursos, distingint els usos correctes de les argumentacions fal·laces.

2.2.1. Descripció de la competència 2

Per a poder tindre una mirada crítica, és requisit que la informació amb la qual es treballa siga contrastada i fiable. És necessari, també, distingir de manera clara el coneixement de les creences o les meres opinions per a poder evitar judicis precipitats, incorrectes, ambigus o mancats de fonament.

La vida quotidiana està plena d'informacions que giren al voltant dels problemes vinculats als desafiaments per al segle XXI. Aqueixa informació arriba per qualsevol tipus de canals i en diferents formats i es presenta com un producte de consum més. Poder identificar i descobrir els mecanismes i tècniques que s'empren per a elaborar la informació que es mostra és fonamental per a garantir l'accés a un coneixement segur del món en el qual es viu.

En primer lloc, l'alumnat ha d'adquirir el coneixement necessari per a diferenciar entre premisses, arguments i conclusions; ha de conèixer diferents tipus d'arguments, així com distingir entre aquells que són correctes i els que són fal·lacios i ens condueixen a engany. Totes aquestes destreses afavoreixen que l'alumnat prenga consciència de les implicacions del que es diu, el que es llig i el que s'escolta.

Detectar, explicar i desactivar les fal·làcies avaluant arguments i analitzant inferències de textos, discursos, notícies, posts o qualsevol altre canal pel qual arribe la informació, prepara per a construir discursos propis consistents. És també la manera de distingir entre allò que és vertader i el que és versemblant i permet posar en evidència les tècniques i els perills de les notícies o discursos falsos que persegueixen la desinformació.

2.3. Competència específica 3

Explicar les diferències entre elements racionals i emocionals en la justificació de decisions a propòsit de conflictes de valors.

2.3.1. Descripció de la competència 3

Els dilemes i conflictes objecte de reflexió en aquesta matèria no es caracteritzen únicament per la seua faceta teòrica sinó, sobretot, pel seu vessant pràctic i la seua profunda vinculació amb la vida quotidiana i les preocupacions més íntimes de l'alumnat. Hi ha motius que matisen o condicionen la reflexió vinculats a les emocions i no a la mera raó teòrica. Per això, és important poder construir una argumentació racional sobre els conflictes; les seues característiques; les seues implicacions socials i polítiques; els diferents punts de vista des dels quals analitzar-los o les diferents alternatives que es poden aportar com a vies de compromís i millora, però també una explicació dels elements emocionals que condicionen la reflexió i la decisió. Destacar la importància dels arguments que es construeixen des de les emocions adquireix especial rellevància quan els problemes tractats i l'aprenentatge que se'n desprén ha de conduir a l'acció transformadora. Vincular l'aprenentatge a l'acció i al sentit i direcció de la pròpia existència és la manera de donar valor al coneixement.

El reconeixement de les pròpies emocions és essencial per al desenvolupament i creixement personal i per a la identificació i comprensió de les emocions alienes, així com per a la seua gestió en la vida quotidiana i, especialment, en situacions de conflicte inherents a tots els àmbits de les relacions humanes. A més, des de la reflexió que es produeix en afrontar els desafiaments per al segle XXI que els Objectius de Desenvolupament Sostenible plantegen, el reconeixement de les emocions adquireix una dimensió social en la mesura que influeix en la presa de decisions i l'assumpció de compromisos pel bé comú.

Incloure les emocions com a part de l'argumentari al voltant dels conflictes de valors, permet accedir a aspectes que la raó teòrica no abasta ni explica. A més, promou l'acceptació de la incertesa que suposa la vida social i prepara per a la gestió d'aquesta. És per això que es planteja com a fonamental la capacitat per a distingir els dos elements i tractar-los amb igual profunditat en l'anàlisi dels dilemes.

2.4. Competència específica 4

Elaborar i exposar d'una manera clara, ordenada i argumentada idees i propostes filosòfiques pràctiques que fomenten el creixement personal i el compromís social.

2.4.1. Descripció de la competència 4

L'elaboració per part de l'alumnat de produccions textuals, orals o multimodals a partir de les seues conclusions és igual d'important que saber desentranyar l'estructura argumentativa dels materials a partir dels quals l'alumnat elabora les seues reflexions i la seua aproximació a la realitat.

L'objectiu últim de l'anàlisi de la realitat és el desenvolupament d'un punt de vista personal i crític fundat en raons que l'alumnat puga justificar i argumentar. L'elaboració de produccions en les quals concreta les seues reflexions i conclusions suposa el pas de l'anàlisi a la comprensió i interiorització profunda dels problemes. Aquestes han d'ajustar-se a la lògica del discurs: correctament argumentades, ben fonamentades, allunyades de fal·làcies i correctament exposades i defensades. Per a això, l'alumnat ha de basar els seus raonaments en premisses ben fundades, desenvolupar-les a través d'inferències correctes evitant raonaments enganyosos o esbiaixats i ajustant-se a la veritat dels fets. No es tracta, en qualsevol cas, d'una mera reformulació o repetició del treballat, sinó de l'explicació i la justificació del seu punt de vista i de la posició moral des de la qual s'aborda l'anàlisi i la proposta d'actuació. Qualsevol pensament

que no es traduïska en una proposta pràctica que impregne la vida quotidiana de l'alumnat no haurà complit la seua funció transformadora.

D'altra banda, aqueixa funció transformadora del pensament no pot circumscriure's a l'esfera individual o la millora personal. Tots els desafiaments per al segle XXI interpel·len les persones de manera individual, però la comprometen en respostes i treballs col·lectius. Una resposta individual a aquests reptes revela una comprensió insuficient de la seua magnitud i la seua rellevància. El foment del creixement personal no pot estar desvinculat del compromís social, la participació democràtica activa i la promoció i defensa del bé comú.

3. Connexions de les competències específiques entre si, amb les competències d'altres matèries i amb les competències clau

3.1. Relacions o connexions amb les altres CE de l'àrea

Les quatre competències específiques de la matèria guarden una estreta relació entre si, ja que totes elles conformen els elements mínims necessaris per al treball filosòfic que l'alumnat pot desenvolupar. Partint de la identificació dels problemes i conflictes de valors susceptibles de ser sotmesos a anàlisi filosòfica (CE1); es passa per la comprensió de quina és l'estructura interna d'aquests i el desmuntatge de les argumentacions fal·laces que puguen portar a engany (CE2); es continua per la identificació de la diversitat de motius que poden portar a una decisió o una altra, i es conclou amb l'elaboració d'algun document, discurs o similar, que expose la postura adquirida i justifique la seua decisió (CE4).

3.1.1. Relacions o connexions amb les CE d'altres matèries de l'etapa

Les llengües, vehicles per a la comprensió i expressió d'emocions, fets, conceptes i pensaments, matèria primera de produccions textuais escrites, orals i multimodals que informen i serveixen de punt de partida per a l'abordatge dels sabers essencials, vies d'accés al coneixement d'altres realitats lingüístiques, socials i culturals i eines per a la planificació d'accions transformadores, posen les seues pràctiques comunicatives al servei de la construcció de la consciència ètica individual i del compromís social (CE1-CE4 de la matèria de Filosofia).

La matèria de Filosofia comparteix amb la de Geografia i Història qüestions axiològiques fonamentals i l'interés per les qüestions ètiques més rellevants del món actual. En concret, les competències CE4, CE5, CE6, CE7 i CE8 de Geografia i Història amb CE1, CE2, CE3 i CE4 de Filosofia, ja que es refereixen a l'anàlisi crítica de les normes; a la diferència entre legalitat i legitimitat; a l'anàlisi de fets històrics i de l'activitat econòmica; al reconeixement, denúncia i combat dels estereotips i rols socials que permet un saber i una pràctica igualitaris i inclusivament; a la construcció d'una ciutadania global; al compromís amb els valors democràtics i amb la lluita per a aconseguir justícia social i a la importància dels desafiaments que plantegen els Objectius de Desenvolupament Sostenible.

També es donen aquestes coincidències, des de l'anàlisi de l'origen i la gènesi de la nostra concepció actual del món, amb les competències CE1, CE2 i CE5 de la matèria de Cultura Clàssica.

Respecte de l'Educació Plàstica i Visual, les CE1, CE2, CE3, CE4 i CE5 guarden relació amb les competències CE1, CE2, CE3 i CE4 de Filosofia, ja que es refereixen a la capacitat de fer una anàlisi crítica de la realitat i proposar solucions creatives; a compartir i defensar idees diverses de manera assertiva i a treballar les emocions i construir una identitat pròpia de manera conscient i crítica. Aquestes mateixes relacions es poden establir amb les competències CE1, CE4 i CE5 de la matèria de Música.

Coincideixen Biologia i Filosofia en els plantejaments referits a la valoració crítica de la informació; la promoció d'hàbits saludables; el respecte per diferents formes de vida i diverses

identitats de gènere; el foment de la responsabilitat i l'anàlisi crítica de l'efecte de l'acció humana i la proposta de solucions ecosocials. En concret, les competències CE3, CE5, CE6, CE7, CE10 i CE11 de Biologia amb CE1 i CE4 de Filosofia.

La relació amb les competències CE3 i CE4 de Física amb CE1 i CE4 de Filosofia se circumscriu a la defensa del pensament crític i de l'ús precís dels conceptes i els arguments.

Finalment, coincideixen en la necessitat d'analitzar les repercussions socials de l'acció humana i plantejar-se la sostenibilitat, així com en la necessitat que l'alumnat siga capaç de proposar accions responsables, justes i compromeses enfront dels desafiaments del món actual les competències CE4 i CE7 de Tecnologia i Digitalització amb CE1 i CE4 de Filosofia.

3.2. Relacions o connexions amb les competències clau

El quadre adjunt mostra l'existència d'una relació especialment significativa i rellevant entre les set competències específiques d'aquesta matèria i algunes competències clau incloses en el perfil d'eixida de l'alumnat en finalitzar l'educació bàsica.

	CCL	CP	CMCT	CD	CPSAA	CC	CE	CCEC
CE1				X	X			
CE2		X		X				
CE3					X			X
CE4		X		X	X			

Competències específiques de l'àrea:

- CE1: Analitzar problemes quotidians des d'una perspectiva filosòfica i amb una mirada crítica, constructiva i èticament compromesa.
- CE2: Identificar i diferenciar les premisses, estratègies argumentatives i conclusions de textos o discursos, distingint els usos correctes de les argumentacions fal·laces.
- CE3: Explicar les diferències entre elements racionals i emocionals en la justificació de decisions a propòsit de conflictes de valors.
- CE4: Elaborar i exposar d'una manera clara, ordenada i argumentada idees i propostes filosòfiques pràctiques que fomenten el creixement personal i el compromís social.

Competències clau del perfil d'eixida de l'alumnat al final de l'ensenyament bàsic:

- CCL: competència en comunicació lingüística
- CP: competència plurilingüe
- CMCT: competència matemàtica, ciència i tecnològica
- CD: competència digital
- CPSAA: competència personal, social i d'aprendre a aprendre
- CC: competència ciutadana
- CE: competència emprenedora
- CCEC: competència en consciència i expressió cultural

En primer lloc, la CE1 està relacionada amb la CD en la mesura en què l'alumnat té l'oportunitat d'afrontar els conflictes d'acord amb els principis d'un marc ètic digital. Està connectada, també, amb la CPSAA atés que el treball amb conflictes de valors implica el reconeixement de les altres persones des de l'horitzontalitat i la cura mútua, la comunicació no violenta i la capacitat de cooperar, permet l'establiment de relacions que propicien la regulació i expressió de les emocions des de l'autoeficàcia i la resiliència

En segon lloc, la CE2 es relaciona amb la CCL a través de la necessitat de detectar i rebutjar usos esbiaixats i fal·laços dels arguments i promoure un ús legítim de la paraula. També es relaciona amb la CD perquè per a l'anàlisi dels documents, textos o produccions diverses ha d'accedir a informacions de diverses fonts, comprendre i interpretar de manera crítica aqueixes produccions per a construir coneixement, i contrastar la informació per a avaluar la seua fiabilitat i poder comunicar-la de manera veraç i crítica.

En tercer lloc, la CE3 està connectada amb la CPSAA atés que l'anàlisi dels elements que intervenen en les decisions i la comprensió del paper de la part emocional en aquestes, propicien la regulació i expressió de les emocions des de l'autoeficàcia i la resiliència. D'altra banda, la lliure expressió d'idees, opinions, sentiments i emocions de manera creativa l'associa amb la CCEC.

Finalment, la CE4 es relaciona amb la CCL atés que es tracta que l'alumnat siga capaç de comprendre i exposar de manera clara, argumentada i raonada les pròpies idees. A més, es relaciona amb la CPSAA, ja que està molt connectada amb la capacitat d'entendre les experiències, emocions i idees alienes, incorporar-les al propi aprenentatge i comprometre's amb la millora social. Així mateix, amb la CD, ja que per a la preparació i defensa de l'argumentació també és important analitzar informacions de diverses fonts, comprendre i interpretar de manera crítica textos per a construir coneixement, i contrastar la informació per a avaluar la seua fiabilitat i poder comunicar-la de manera veraç i crítica.

Cal destacar que totes les competències de la matèria estan directament vinculades amb la CC perquè l'objectiu últim és el de preparar una ciutadania crítica, reflexiva, conscient i capaç de donar raó dels motius de les seues accions.

4. Sabers bàsics

4.1. Introducció

Els sabers que es proposen com a bàsics en la present matèria recullen, de manera genèrica, alguna de les grans preguntes de les quals s'ocupa la filosofia, inclouen, també, els plantejaments dels desafiaments per al segle XXI que es desprenen dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, però plantejats en forma de dilema. Aquests desafiaments es refereixen a moltes de les preocupacions que en l'adolescència comencen a plantejar-se i que són, a més, preguntes filosòfiques. Les preguntes al voltant del sentit de l'existència i del lloc que s'ocupa en el món són les que subjauen i al voltant de les quals pivoten la resta d'inquietuds.

Afrontar i aprofundir en tot allò que els desafiaments plantegen requereix una actitud oberta i crítica, a més d'un treball col·laboratiu. La inquietud que suposa la cerca del benestar personal no està separada, en aquest cas, de la cerca del bé comú perquè cap dels reptes que ens plantegen els Objectius de Desenvolupament Sostenible poden abordar-se únicament de manera individual. És per això que l'alumnat ha d'anar més enllà de la seua preocupació individual i adquirir un compromís global. Un treball així exigeix de l'alumnat una reflexió àmplia i sistèmica, la capacitat d'empatitzar amb situacions d'injustícia i dificultats que aparentment no li concerneixen i l'acceptació d'un alt grau d'incertesa.

La reflexió i la mirada empàtica implica que la resposta als desafiaments passa pel compromís i aquest, al seu torn, exigeix adquirir una posició moral clara enfront de les situacions d'injustícia i exclusió. La discussió filosòfica, la reflexió i el coneixement adquireixen un paper rellevant si es tradueixen en acció. Tots els desafiaments guarden una estreta relació entre si, amb la qual cosa la reflexió i la conseqüent acció que suposa, no pot donar-se de forma aïllada o parcel·lada, sinó de forma interrelacionada. Aquesta dimensió pràctica mostra a l'alumnat el valor del coneixement i la seua funció com a palanca de canvi i transformació social.

Així, els sabers es presenten, en primer lloc, com a preguntes que orienten la reflexió filosòfica i que recullen les grans preocupacions de l'ésser humà i, per una altra, en forma de dilema o conflicte entre dos pols per a incidir en quatre idees fonamentals. En primer lloc, que la reflexió que els desafiaments plantegen sobre el que passa en el nostre entorn ens interpel·la i ens afecta; en segon, que és necessària l'adopció d'una postura moral producte d'aqueixa reflexió, ja que ningú escapa a les conseqüències d'aquests; en tercer, que només a través del compromís i l'acció és possible tindre una vida bona; finalment, que si no es dona el compromís la conseqüència és la pèrdua, que pot arribar a ser definitiva, d'algun dels aspectes que configuren la nostra humanitat.

4.2. Bloc 1:

- Què és la filosofia? Especificitat i funció de la filosofia.
- Què és ser humà? Naturalesa humana, identitat i societat.
- Què és real? Aparença i realitat.
- Què puc saber? Veritat, opinió i saber.
- Què és actuar com una persona? Llibertat i responsabilitat.

4.3. Bloc 2: Reptes i desafiaments contemporanis: Objectius de Desenvolupament Sostenible.

- Ús correcte dels arguments o mort del diàleg.
- Respecte al medi ambient o mort del planeta.
- Diversitat personal i cultural o mort de la diferència.
- Consum responsable o mort per asfíxia.
- Lluita contra les injustícies o mort de l'equitat.
- Acceptació i maneig de la incertesa o mort de la creativitat.
- Compromís i participació ciutadana o mort de la democràcia.
- Responsabilitat digital o mort de les relacions.

5. Situacions d'aprenentatge per al conjunt de les competències de la matèria

El primer que cal tindre en compte en el desenvolupament de les situacions d'aprenentatge és que es tracta d'una matèria amb un caràcter eminentment pràctic que ha de convertir l'aula en un laboratori d'idees i de discussions viu i actiu.

En una matèria que pretén vincular la reflexió de l'alumnat als problemes actuals del món i promoure el compromís actiu amb la transformació de la realitat, les situacions d'aprenentatge recomanables transcendeixen els espais propis del centre i es desenvolupen també en entorns naturals i urbans.

És fonamental que estimulen la reflexió, el pensament divergent i l'esperit crític mitjançant la pràctica freqüent del diàleg i el debat. És clau l'organització de debats a l'aula a partir d'experiències o notícies d'actualitat que permeten més d'una postura i que poden relacionar-se fàcilment amb els conflictes i situacions quotidianes de l'entorn habitual de l'alumnat. Amb el debat, a més, es fomenta la discrepància, el dubte i la legitimitat de les opcions minoritàries. És especialment útil, també, el treball amb dilemes morals que es relacionen de manera directa amb els desafiaments per al segle XXI que plantegen els Objectius de Desenvolupament Sostenible.

Al fil dels debats, dilemes i discussions plantejats, és important anar mostrant a l'alumnat el tipus d'argumentacions que de manera espontània utilitzen i la manera de centrar els arguments en els temes plantejats evitant distraccions i fal·làcies.

La capacitat de diàleg i el tracte respectuós a la resta de participants s'exerciten fent ús d'un llenguatge inclusiu i igualitari en totes les situacions que impliquen acords i treball en grup com, per exemple, en assemblees de delegades i delegats, debats sobre notícies d'actualitat, experiències i successos, contingut de textos presentats en formats convencional i multimodal i de produccions audiovisuals documentals i de ficció, o durant les rutines del treball cooperatiu.

Així mateix, han d'impulsar aprenentatges valuosos i significatius. D'una banda, faciliten la comprensió i progressiva assimilació dels sabers de la humanitat, i per una altra, promouen l'aprenentatge significatiu amb exemples i models vinculats als interessos de l'alumnat, a propostes d'accions i serveis rellevants per a millorar l'entorn més pròxim i la societat en general, i a l'anàlisi de la seua relació amb dispositius digitals, internet i les xarxes socials. En aquest sentit cal destacar que el joc i les diverses manifestacions de l'expressió artística contribueixen a fer més significatius els processos d'aprenentatge.

Garantir l'accés de tot l'alumnat a instal·lacions i materials del centre i les aules, activitats i sabers, així com la seua participació acadèmica i emocionalment satisfactòria en l'experiència escolar són reptes ineludibles del sistema educatiu i de totes les persones involucrades en el seu funcionament. Per això, la detecció i eliminació de barreres de tota mena i l'aplicació dels principis del Disseny Universal d'Aprenentatge al llarg del procés educatiu són requisits imprescindibles.

Les situacions d'aprenentatge en què intervenen metodologies actives com el treball cooperatiu o el basat en reptes, tasques i projectes, entre altres, fomenten l'autonomia i la responsabilitat de l'alumnat, perquè li ofereixen la possibilitat de gestionar el seu temps, decidir entre diferents propostes de treball, resoldre els desafiaments i problemes de diverses formes i triar la manera de demostrar els seus aprenentatges.

El benestar emocional és premissa indiscutible per a l'èxit de l'aprenentatge i de la convivència i un factor que el condiciona és la capacitat d'expressar emocions i sentiments propis i d'identificar i comprendre els altres. Diàlegs, debats, produccions textuals orals i escrites, anàlisis de situacions lúdiques i de convivència, i especialment d'aquelles en què l'alumnat no veu satisfetes les seues expectatives, exerciten l'expressió d'emocions, opinions i posicionaments, promouen l'autoregulació emocional i reforcen el respecte, la tolerància i l'empatia.

La resolució dialogada dels conflictes sorgits en la convivència diària amb companyes i companys, professorat i personal no docent, en tots els espais educatius de dins i fora del centre i en les xarxes socials, i l'aplicació de programes de mediació faciliten la convivència i promouen la cultura de la pau i la "noviolència".

La interiorització dels valors democràtics i de la universalitat dels drets humans i la dignitat de la persona es promou mitjançant el coneixement, discussió i debat de les situacions que suposen discriminacions en àmbits ja no sols locals, sinó també nacionals i internacionals.

La investigació i estudi de personatges rellevants històrics i actuals que han transcendit per la denúncia de les seues experiències personals o el seu compromís amb la transformació social ajuden l'alumnat a descobrir la necessitat i l'abast de l'acció individual enfront de les injustícies globals i a adquirir models de referència en el camí del seu desenvolupament moral. També són interessants les iniciatives que susciten la implicació en la millora de la societat a partir de la presa de consciència de les necessitats existents en l'entorn pròxim.

La implicació reflexiva i activa en accions que celebren els drets humans i de la infància i els valors democràtics facilita la identificació i apreciació d'aquests, igual que les visites a institucions, la comparació del gaudi dels drets humans en diferents societats i la investigació i reflexió a propòsit de conceptes clau lligats als principis i sistemes democràtics.

El compromís del sistema educatiu amb la construcció d'una ciutadania global, responsable i conscient del seu potencial transformador implica el reconeixement de la diversitat com a font d'aprenentatge i enriquiment personal. Reconeixement que promouen la convivència inclusiva diària a l'aula i el centre, l'observació de costums, procedències i llengües familiars de companyes i companys de classe, la investigació i comparació de diferents realitats polítiques en el món i les seues conseqüències en la vida de les persones, i les accions i projectes de centre de caràcter acadèmic, festiu o lúdic que celebren la multiculturalitat.

D'acord amb un dels desafiaments que es desprenen dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, la lluita contra les injustícies, es proposen situacions d'aprenentatge enfocades a la detecció, denúncia i atenció d'aquestes, especialment de l'assetjament escolar, a partir de l'anàlisi de casos de la vida real i dels reflectits en produccions textuals narratives, periodístiques i audiovisuals. També es convida a la formulació de propostes d'actuacions a partir de l'anàlisi de conflictes històrics i actuals i de les migracions de milions de persones provocades per catàstrofes naturals, guerres, fam o pobresa. La comparació de la situació dels drets en diferents parts del món propicia la identificació de les persones més vulnerables.

Així mateix, en el marc de la lluita contra les injustícies i de l'emergència derivada de les dramàtiques dades estadístiques, es revela com a prioritària la promoció de la igualtat entre dones i homes. S'incorpora la perspectiva de gènere de manera transversal al llarg de tota l'etapa i en totes les matèries i temps escolars, prestant especial atenció, entre altres, a l'ús del llenguatge i dels espais del centre, a la participació equilibrada de les i els adolescents en totes les activitats, a les aportacions de les dones als sabers de la humanitat, a la presència d'estereotips en llibres, cançons, anuncis publicitaris, produccions audiovisuals, missatges dels mitjans de comunicació, al tractament visual del cos de dones i homes en l'art, pintura, escultura, cinema, o al tractament de les dones en l'esport i en els models de bellesa. De manera explícita, es pot treballar l'educació afectivosexual, el llenguatge igualitari, la diversitat familiar, sexual i de gènere, la violència masclista, la ciberviolència i els abusos sexuals en tallers oberts, en la mesura que siga possible, a la participació d'altres membres de la comunitat educativa i local, i proposar projectes col·laboratius que estimulen la construcció de personalitats autònomes i lliures de prejudicis i estereotips socials.

És necessari posar el focus sobre aquelles situacions i col·lectius invisibilitzats mitjançant l'anàlisi crítica de materials didàctics, missatges publicitaris i informacions dels mitjans de comunicació i xarxes socials i amb metodologies que requereixen la investigació social i condueixen al disseny i realització de campanyes de visibilització en el centre i en la localitat.

A més de contribuir a la consolidació d'hàbits de vida sostenibles com són la conservació i la cura del material, equipament i infraestructures del centre, la selecció de residus de l'aula per al reciclatge i el consum racional de l'aigua i de l'electricitat, les situacions d'aprenentatge han de transcendir l'espai pròxim i quotidià i fomentar la comprensió de l'abast de les accions humanes

en el planeta. És recomanable plantejar situacions d'aprenentatge que impulsen la interiorització de la perspectiva sostenible.

Es promou la participació en campanyes per a planificar i aplicar de manera col·lectiva accions innovadores que fomenten la sostenibilitat, com, per exemple, canvis en els espais de la ciutat per a facilitar la mobilitat de les persones o el disseny d'itineraris segurs i sostenibles per a escolars, i la col·laboració amb ONG, associacions i institucions compromeses amb causes mediambientals i socials. Són especialment recomanables les metodologies que vinculen les dimensions de servei i aprenentatge, ja que impulsen el compromís real amb la societat.

Les tecnologies de la informació i comunicació poden amplificar l'impacte de tot tipus d'accions, i l'ús de xarxes i recursos com el podcast, la ràdio i la televisió en línia escolar són especialment eficaces per a difondre missatges de sensibilització, implicar la resta de la comunitat educativa i promoure compromisos i aliances institucionals.

A més de les situacions d'aprenentatge convé tindre en compte les situacions que faciliten l'avaluació competencial.

La pròpia dinàmica de les aules ofereix múltiples escenaris per a observar l'evolució de l'alumnat i valorar l'adquisició de les competències. Es tracta de situacions com les que es generen en la convivència diària amb companyes i companys del centre, professorat i personal no docent, i també durant l'elaboració de textos senzills en format analògic o digital, en les exposicions orals i en els debats o tertúlies. Resulta especialment útil l'anàlisi de materials didàctics, anuncis i llenguatge publicitari, videojocs, produccions audiovisuals i xarxes socials.

Així mateix, l'elaboració individual i col·lectiva de produccions textuais convencionals o multimodals en què s'utilitzen conceptes clau del currículum i que impliquen els processos de síntesis, reformulació, anàlisi i investigació faciliten la comprovació de l'adquisició d'aquests.

El treball en equip és un escenari òptim per a valorar si l'alumnat assumeix diferents rols amb eficiència i responsabilitat, mostra empatia i respecta les aportacions de companys i companyes.

És especialment rellevant el treball que es desenvolupa de manera col·lectiva, bé siga en grups de treball, debats, exposicions orals, discussió de propostes o altres situacions i activitats perquè permet que entren en joc molts dels aspectes que es valoren en les diferents competències específiques.

Finalment, l'ús d'instruments d'autoavaluació i coavaluació com a dianes, rúbriques, escales d'observació, portafolis, diaris, entre d'altres, presenta molts avantatges, i entre aquests l'oportunitat de reflexionar sobre els sabers i els processos d'aprenentatge.

6. Criteris d'avaluació

6.1. Competència específica 1. Criteris d'avaluació

CE1. Analitzar problemes quotidians des d'una perspectiva filosòfica i amb una mirada crítica, constructiva i èticament compromesa.

2n cicle (4t)
1.1 Explicar intencions, causes i conseqüències dels problemes socials relacionats amb els desafiaments.
1.2 Utilitzar la crítica com a eina positiva.

1.3 Formular preguntes referides a la vida quotidiana des d'una perspectiva filosòfica.

6.2. Competència específica 2. Criteris d'avaluació

CE2. Identificar i diferenciar les premisses, estratègies argumentatives i conclusions de textos o discursos, distingint els usos correctes de les argumentacions fal·laces.

2n cicle (4t)

2.1. Diferenciar premisses, arguments i conclusions i explicar les seues característiques.

2.2. Identificar i explicar les premisses que serveixen com a fonament en la defensa d'una idea o hipòtesi.

2.3. Identificar i analitzar críticament els usos incorrectes de les estratègies argumentatives i plantejar alternatives que s'ajusten a la lògica del discurs.

2.4. Analitzar críticament les conseqüències de l'ús incorrecte dels arguments.

6.3. Competència específica 3. Criteris d'avaluació

CE3. Explicar les diferències entre elements racionals i emocionals en la justificació de decisions a propòsit de conflictes de valors.

2n cicle (4t)

3.1. Confrontar elements racionals i emocionals i explicar les seues diferències.

3.2. Explicar de manera clara el valor de les emocions en la presa de decisions.

3.3. Identificar i exposar tots els elements contraposats que formen part d'un dilema.

6.4. Competència específica 4. Criteris d'avaluació

CE4. Elaborar i exposar d'una manera clara, ordenada i argumentada idees i propostes filosòfiques pràctiques que fomenten el creixement personal i el compromís social.

2n cicle (4t)

4.1. Elaborar textos o discursos amb una argumentació clara i ordenada.

4.2. Utilitzar de manera correcta els arguments en la defensa d'una idea o proposta i per a aclarir els dubtes i malentesos que es plantegen.

4.3. Exposar i argumentar la posició moral que s'adopta enfront dels desafiaments de la vida quotidiana treballats.